
International Multidisciplinary Research Journal

Golden Research Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

Welcome to GRT

RNI MAHMUL/2011/38595

ISSN No.2231-5063

Golden Research Thoughts Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board. Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

International Advisory Board

Flávio de São Pedro Filho Federal University of Rondonia, Brazil	Mohammad Hailat Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken	Hasan Baktir English Language and Literature Department, Kayseri
Kamani Perera Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka	Abdullah Sabbagh Engineering Studies, Sydney	Ghayoor Abbas Chotana Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]
Janaki Sinnasamy Librarian, University of Malaya	Ecaterina Patrascu Spiru Haret University, Bucharest	Anna Maria Constantinovici AL. I. Cuza University, Romania
Romona Mihaila Spiru Haret University, Romania	Loredana Bosca Spiru Haret University, Romania	Ilie Pintea, Spiru Haret University, Romania
Delia Serbescu Spiru Haret University, Bucharest, Romania	Fabricio Moraes de Almeida Federal University of Rondonia, Brazil	Xiaohua Yang PhD, USA
Anurag Misra DBS College, Kanpur	George - Calin SERITAN Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences AL. I. Cuza University, IasiMore
Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania		

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India	Iresh Swami Ex - VC. Solapur University, Solapur	Rajendra Shendge Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur
R. R. Patil Head Geology Department Solapur University,Solapur	N.S. Dhaygude Ex. Prin. Dayanand College, Solapur	R. R. Yaliker Director Managment Institute, Solapur
Rama Bhosale Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel	Narendra Kadu Jt. Director Higher Education, Pune	Umesh Rajderkar Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik
Salve R. N. Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur	K. M. Bhandarkar Praful Patel College of Education, Gondia	S. R. Pandya Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai
Govind P. Shinde Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai	Sonal Singh Vikram University, Ujjain	Alka Darshan Shrivastava Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar
Chakane Sanjay Dnyaneshwar Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune	G. P. Patankar S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka	Rahul Shriram Sudke Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore
Awadhesh Kumar Shirotriya Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)	Maj. S. Bakhtiar Choudhary Director,Hyderabad AP India.	S.KANNAN Annamalai University,TN
	S.Parvathi Devi Ph.D.-University of Allahabad	Satish Kumar Kalhotra Maulana Azad National Urdu University
	Sonal Singh, Vikram University, Ujjain	

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.aygrt.isrj.org

बीड जिल्ह्यातील नगदी पिकांच्या स्थल-कालीय बदलाचा भौगोलिक अभ्यास

संतोष हरिभाऊ कणसे^१, एच.एन.रेडें^२

^१संशोधक विद्यार्थी, भूगोल विभाग, श्री. छ.शि.म. उमरगा.

^२श्री छत्रपती शिवाजी महाविद्यालय, उमरगा.

सारांश :- नगदी पिके बाजारात विक्रीसाठी किंवा कृषि आधारित उद्योगासाठी लागणारा कच्चा माल पुरविणे या करीता घेतली जातात. अभ्यास क्षेत्रात विविध प्रकारची नगदी पिके घेतली जातात परंतु प्रस्तुत शोधनिबंधाकरीता ऊस, कापूस, भाजीपाला, फळफळावळ, सुर्यफुल, भुईमुग आणि हळद, मिरची ही पिके निवडली आहेत. कापूस हे जिल्ह्यातील प्रथम क्रमांकाचे नगदी पिक आहे. संशोधन काळात या पिकाखालील क्षेत्रात 24.65% तर ऊसाखालील क्षेत्रात 19.64% एवढी सकारात्मक वृद्धि निर्देशनास आली. परंतु एकूण निवडलेल्या नगदी पिकाखालील क्षेत्रात ऊस पिकाखालील क्षेत्राचा वाटा 0.72% ने कमी झाला. सन 2000 ते 2012 यावर्षा दरम्यान फळे, सुर्यफुल आणि मिरची या पिकाखालील क्षेत्रात अनुक्रमे 28.23%, 81.58% आणि 11.94% सकारात्मक वृद्धि झाली तर भाजीपाला, भुईमुग व हळद या नगदी पिकाखालील क्षेत्रात अनुक्रमे 13.12%, 48.84% व 46.12% नकारात्मक बदल निर्देशनास आला आहे. सन 2000-01 मध्ये एक पिक संयोग आष्टी व शिरूर तालुक्यात (कापूस) अनुभवास आले. तर सन 2011-12 या वर्षामध्ये आष्टी तालुक्यात चार पिक संयोगात कापूस पिकाबरोबर सुर्यफुल, ऊस, भाजीपाला या तीन नविन पिकांनी पिक संयोगात प्रवेश केला तर शिरूर तालुक्यात कापूस पिकाबरोबर सुर्यफुल पिकाने पिक संयोगात प्रवेश केला. अभ्यासक्षेत्रात दोन पिक संयोग पाटोदा, वडवणी आणि धारूर तालुक्यात सन 2000-01 मध्ये पहावयास मिळाले. सन 2011-12 यावर्षादरम्यान पाटोदा तालुक्यात चार पिक संयोग निर्देशनास आले. जेथे पूर्वीच्या (2000-01) कापूस, ऊस या पिकाऐवजी कापूस, सुर्यफुल, ऊस, व भाजीपाला असा पिक संयोग दिसून आला. यामध्ये ऊस पिकाची जागा सुर्यफुलाने घेतली व भाजीपाला या पिकाने नव्याने पिक संयोगात प्रवेश केला. तर वडवणी तालुक्यात कापूस, भाजीपाला (2000-01) या पिक संयोगात परिवर्तन होऊन कापूस, सुर्यफुल, ऊस आणि मिरची असा पिक संयोग होता. सन 2011-12 यावर्षामध्ये केज तालुक्यातील (कापूस,ऊस,सुर्यफुल) पूर्वीच्या पिकसंयोगात बदल झाला नाही. चार पिक संयोग(2000-01) बीड व अंबाजोगाई तालुक्यात अनुभवास आले. जेथे कापूस, भाजीपाला, ऊस, सुर्यफुल, ऊस, भाजीपाला अशा प्रकारच्या पिकासंयोग होता. तर सन 2011-12 मध्ये बीड तालुक्यात पाच पिक संयोग होता. जेथे कापूस, भाजीपाला, ऊस, सुर्यफुल व मिरची असे पिक संयोगात परिवर्तन झाले तर अंबाजोगाई तालुक्यात कापूस, सुर्यफुल व मिरची असे पिक संयोगात परिवर्तन झाले तर अंबाजोगाई तालुक्यात कापूस, भाजीपाला, ऊस, सुर्यफुल व मिरची असे पिक संयोगात परिवर्तन झाले तर अंबाजोगाई तालुक्यात कापूस, सुर्यफुल, ऊस, फळे व भाजीपाला असो पिक संयोग अनुभवास आला. सन 2000-01 मध्ये गेवराई व माजलगांव तालुक्यात पाच पिक संयोग तर 2011-12 मध्ये या दोन तालुक्यात सहा पिक संयोगात निर्देशनास आले.

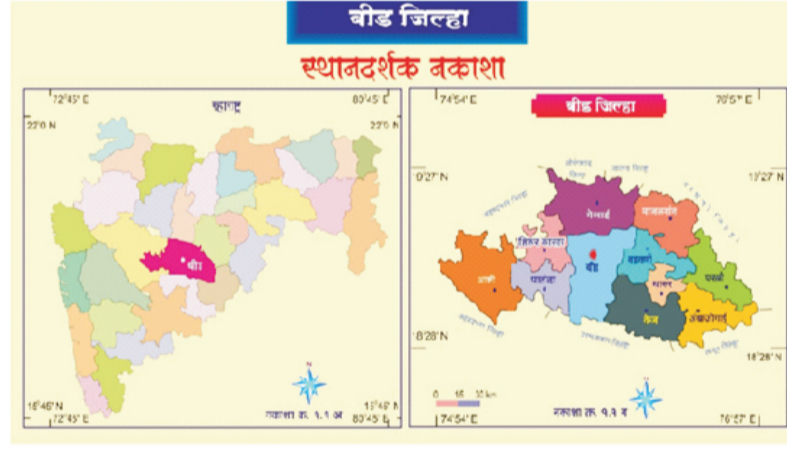
- 2) **विशेष संज्ञा** : नगदी पिके, स्थल-कालीय बदल, पिकसंयोग, बीड जिल्हा
- 3) **उद्देश** : कृषि विकासामध्ये नगदी पिकांचे महत्व लक्षात घेऊन, प्रस्तुत शोध निबंधाकरिता पुढील उद्देश निश्चित करण्यात आले.
 - 1) नगदी पिक प्रारूप व त्यांच्या वितरणातील स्थल-कालीय बदलाचा अभ्यास करणे.
 - 2) नगदी पिक प्रारूपातील कोणत्या पिकाखालील क्षेत्र कमी होत आहे व कोणती नविन नगदी पिके प्रारूपात प्रवेश करत आहेत हे शोधून काढणे.
 - 3) शेतक-यांनी जास्तीत जास्त क्षेत्रात नगदी पिकांची लागवड करावी या दृष्टीने त्यांना प्रवृत्त करणे.

4) प्रस्तावना :

बीड जिल्हा हा मराठवाड्यातील एक मागासलेला जिल्हा आहे. कृषिमध्ये बरीच वर्षे उदरनिर्वाह पिकांचे अधिक प्राबल्य होते. कृषिच्या उदरनिर्वाह स्वरूपामुळे शेतक-यांची आर्थिक स्थिती फारसी सुधारलेली नव्हती. कृषिच्या पारंपारिक स्वरूपामुळे शेततीमधून मोठ्या प्रमाणात रोजगार उपलब्ध होत नव्हता. पश्चिम महाराष्ट्राला ऊसतोड मजुरांचा पुरवठा करणारा जिल्हा अशी जिल्हयाची ओळख होती. परंतु मागील काही वर्षांपासून जिल्हयातील बदलत्या आर्थिक व राजकीय परिस्थितीमुळे पिक प्रारूपात परिवर्तन घडवून आले आहे. याला जलसिंचन क्षेत्रात झालेली वाढ, शासकीय व निमशासकीय संस्थांकडून होणारा वित्तपुरवठा, संकरीत बी-बियाणांचा वापर, शासनाकडून विविध प्रकारचे मिळणारे अनुदान इत्यादी घटक कारणीभूत झाले. त्यामुळे शेतक-यांचा शेतीकडे बघण्याचा दृष्टीकोन बदल झाला आहे. शेती हे केवळ उदरनिर्वाहाचे साधन न राहता तिला हळूहळू उद्योगाचा दर्जा प्राप्त झाला. शेतक-यांनी स्वतःची आर्थिक परिस्थिती सुधारण्यासाठी नगदी पिकांच्या लागवडीकडे अधिक लक्ष दिले. त्यामुळे नगदी पिकाखालील क्षेत्र वाढत आहे. शेतक-यांना नगदी पिकांच्या विक्रीमधून आर्थिक फायदा होतो.

5) अभ्यासक्षेत्र :

बीड जिल्हा मराठवाड्याच्या मध्यस्थानी आहे. जिल्हयाचा अक्षवृत्तीय विस्तार 18088' उत्तर ते 19027' उत्तर अक्षांश व रेखावृत्तीय विस्तार 74054' पूर्व ते 76057' पूर्व रेखांश आहे. त्याच्या उत्तरेस औरंगाबाद व जालना पूर्वेस परभणी व लातूर हे जिल्हे आहेत. दक्षिणेस उस्मानाबाद व अहमदनगर तर पश्चिमेस अहमदनगर जिल्हा आहे. जिल्हयाचे एकूण क्षेत्रफळ 11227 चौ.कि.मी. आहे. बीड, गेवराई, पाटोदा, आष्टी, शिरूर,अंबाजोगाई, केज, माजलगांव, धारूर, परळी आणि वडवणी असे अकरा तालुके आहेत. (नकाशा क्र. 1)

नकाशा क्र. १

भौगोलिक दृष्ट्या जिल्हयाचे मैदानी प्रदेश, सीना खोरे व पठारी उताराचा प्रदेश आणि बालाघाट डोंगर रांगा असे तीन विभाग पडतात. गोदावरी, मांजरा व सिना या तीन मुख्य नद्या आहेत. जिल्हयातील हवामान कोरडे असून एकूण वार्षिक पर्जन्यापैकी 82 पर्जन्य जुन ते सप्टेंबर महिन्यात पडते. नगदी पिकाखालील क्षेत्र पर्जन्याचे प्रमाण व वितरणावर अवलंबून आहे. त्यामुळे नगदी पिकाखालील क्षेत्रात सातत्य दिसून येत नाही. जिल्हयातील एकंदरीत भौगोलिक परिस्थिती नगदी पिकासाठी अनकुल आहे फक्त पाण्याची कमतरता आहे.

6) सामुग्री संकलन आणि संशोधन पध्दती :

प्रस्तुत संशोधन द्वितीय सामुग्रीवर आधारित आहे. सन 2000-01 व 2011-12 या काळातील द्वितीय सामुग्रीचा उपयोग करण्यात आला आहे. जिल्हा सांख्यिकी विभाग, जिल्हा आर्थिक व सामाजिक समालोचन अहवाल, कृषि विभागाने प्रसिध्द केलेले पिकांचे अहवाल इ. द्वितीय सामुग्रीचे प्रमुख स्तोत्र आहेत. संकलित द्वितीय सामुग्रीवर प्रक्रिया करून ते नकाशे, सारणी आणि टक्केवारी इत्यादी स्वरूपात दाखविली आहे. अभ्यासक्षेत्रातील पिक संयोगीकरण व्हिवरच्या प्रमाणित विचलन पध्दतीने दर्शविले आहे.

सुत्र

$$S.D. = \frac{\sqrt{\sum d^2}}{n}$$

S.D.- प्रमाणित विचलन

d- पिकाखालील सैद्धंतिक प्रमाण व त्या पिकाचे शेकडा प्रमाण यातील फरक

n- पिकांची संख्या

7) चर्चा व निष्पन्न :

भारतीय अर्थव्यवस्था आणि ग्रामीण लोकांचा राहणीमाचा दर्जा उंचावण्याच्या दृष्टीने नगदी पिके महत्वाची आहेत. देशाची आर्थिक प्रगती व भारतीयांची जीवनशैली यांचा नगदी पिकांशी जवळचा संबंध आहे. अभ्यासक्षेत्रातील हवामान (फक्त पाण्याचा अपवाह सोडला तर) व मृदा प्रकार नगदी लागवडीस अनुकूल आहे.

सरणी क. 1 मध्ये बीड जिल्ह्यातील सन 2000-01 व 2011-12 या वर्षांमधील नगदी पिकाखालील क्षेत्रात झालेला बदल दर्शविला आहे. सन 2000-01 व 2011-12 या काळात नगदी पिकाखाली अनुक्रमे 2,65,394 हेक्टर व 3,33,431 हेक्टर क्षेत्र होते. संशोधन काळात नगदी पिकाखालील क्षेत्रात 52.33% वृद्धि निर्देशनास आली. सन 2000-01 मध्ये ऊा पिकाखाली 15.03% (39894) हेक्टर क्षेत्र होते तर 2011-12 मध्ये 14.31 (47733) हेक्टर क्षेत्राची झाली. कापूस पिकाखालील क्षेत्रात ऊस पिकाखालील क्षेत्राचा वाटा 0.72% ने कमी झाला. कापूस पिकाखालील क्षेत्र 1,66,832 हेक्टर (2000-01) वरून 2,12,962 हेक्टर (2011-12) एवढे नोंदले गेले. संशोधन कापूस पिकाखालील क्षेत्रात 27.65% सकारात्मक वृद्धि झाली.

सारणी क. 1

बीड जिल्हा : महत्वाच्या नगदी पिकाखालील क्षेत्र (2000-01 व 2011-12)

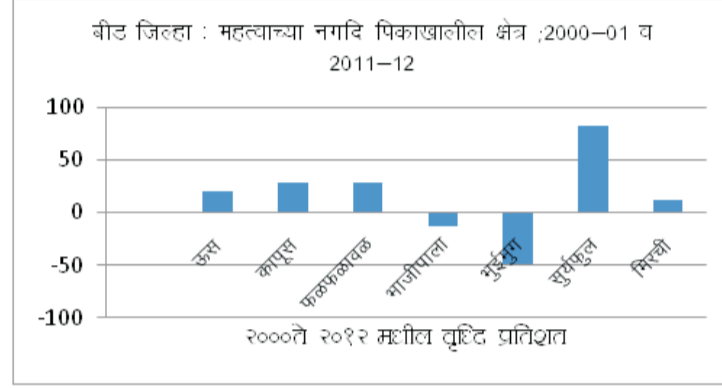
(क्षेत्र हेक्टरमध्ये)

अ. क.	पिके	२०००-०१		२०११-१२		प्रतिशत फरक	२०००ते २०१२ मधील वृद्धि प्रतिशत	क्षेत्रातील फरक हेक्टरमध्ये
		नगदी पिकाखालील क्षेत्र	जिल्ह्यातील एकूण क्षेत्रासी प्रतिशत प्रमाण	नगदी पिकाखालील क्षेत्र	जिल्ह्यातील एकूण क्षेत्रासी प्रतिशत प्रमाण			
१	ऊस	३९८९७	१७.०३	४७७७३	१४.३१	-०.७२	+१९.६४	+७८३६
२	कापूस	१६६८३२	६२.८६	२१२९६२	६३.८६	१.००	+२७.६७	+४६,१३०
३	फळफळावळ	७९७१	२.२४	७६७९	२.२९	०.०७	+२८.२६	+१६,८८
४	भाजीपाला	१६१३८	६.०८	१४०१७	४.२०	-१.८८	-१३.१२	-२१,३३
५	भुईमुग	७८६४	२.२४	३०००	०.८९	-१.३७	-४८.८४	-२८६४
६	सुर्यफूल	२२८१३	८.७९	४१४२७	१२.४२	३.६३	८१.७८	+१८६१२
७	मिरची	४१२०	१.७७	४६१२	१.३८	-०.३९	११.९४	+४९२
	एकूण जिल्हा	२६७३९४	१००%	३३३४३१	१००%		+२७.६३	६,८०३७

स्त्रोत : 1) सामाजिक व आर्थिक समालोचन बीड जिल्हा 2000-01 व 2011-12

2) कृषी अधिकारी जि. बीड

सन 2000-01 ते 2011-12 याकाळात फळफळावळ खालील क्षेत्रात 28.65 (1688) हेक्टर सकारात्मक वृद्धि झाली तर भाजीपाला पिकाखालील क्षेत्रात 1.88 (2133) हेक्टर नकारात्मक परिवर्तन दिसून आले. (आलेख क. 1) भुईमुग या नगदी पिकाखालील क्षेत्रात (2000-01 ते 2011-12) 48.84% (-2864 हेक्टर) नकारात्मक बदल निर्देशनास आला. याउलट सुर्यफूल पिकाखालील क्षेत्रात 81.58% (18612 हेक्टर) सकारात्मक बदल अनुभवास आला आहे. संशोधन काळात हळद पिकाखालील क्षेत्र 1714 हेक्टर (-46.12%) ने कमी झाले तर मिरची पिकाखालील क्षेत्र 492 हेक्टरने वाढले. परंतु नगदी पिकाखालील क्षेत्रात या पिकाचा वाटा कमी झाला आहे.

पिक संयोग :

व्हिवरच्या पध्दतीने अभ्यासक्षेत्रातील आठ नगदी पिकांचा संयोग काढण्यात आला आहे. "एखाद्या शेतीमध्ये अनेक पिके एकमेकांशेजारी वाढतात किंवा एखाद्या शेतीमध्ये वेगवेगळ्या ऋतूत वेगवेगळी पिके घेतली जातात." याला पिकसंयोग असे म्हणतात. सारणी क्र. 2 नुसार बीड जिल्ह्यातील पिक संयोगामध्ये संशोधन काळात परिवर्तन झाल्याचे निर्देशनास येते. सन 2000-01 मध्ये एक पिक संयोग शिरूर व आष्टी (कापूस) तालुक्यात निर्देशनास आले. परंतु 2011-12 यावर्षामध्ये अभ्यासक्षेत्रातील एक ही तालुक्यात एक पिक संयोग अनुभवास आले नाही. दोन पिक संयोग पाटोदा (कापूस,ऊस), वडवणी ;कापूस,सुर्यफुल तालुक्यात दिसून आले तर सन 2011-12 यावर्षामध्ये दोन पिक शिरूर (कापूस,सुर्यफुल) तालुक्यात निर्देशनास आले. तीन पिक संयोग सन (2000-01) केज (कापूस,ऊस,सुर्यफुल) व परळी (कापूस,ऊस,सुर्यफुल) दिसून आले. सन 2011-12 मध्ये तीन पिक संयोग धारूर (कापूस,ऊस,सुर्यफुल) आणि परळी (कापूस,ऊस,सुर्यफुल) तालुक्यात होते.

सारणी क्र. 2 बीड जिल्हा : व्हिवरच्या पध्दतीनुसार नगदी पिक संयोग (2000-01 व 2011-12)

अ. क्र.	तालुक्याचे नांव	२०००-०१ पिकसंयोग	नगदी पिकांची नावे	२०११-१२ पिकसंयोग	नगदी पिकांची नावे
१	आष्टी	०१	कापूस	०४	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, भाजीपाला
२	पाटोदा	०१	कापूस	०४	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, भाजीपाला
३	शिरूर	०१	कापूस	०२	कापूस, सुर्यफुल
४	गेवसई	०७	कापूस, ऊस, भाजीपाला, सुर्यफुल, फळफळावळ	०६	कापूस, ऊस, सुर्यफुल, फळफळावळ, भाजीपाला, भुईमुग
५	मजलगांव	०७	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, भाजीपाला, फळफळावळ	०६	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, भाजीपाला, मिरची, भुईमुग
६	वडवणी	०२	कापूस, भाजीपाला	०४	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, मिरची
७	वीड	०४	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, भाजीपाला	०७	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, मिरची
८	केज	०३	कापूस, ऊस, सुर्यफुल	०७	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, मिरची, भाजीपाला
९	धारूर	०२	कापूस, सुर्यफुल	०३	कापूस, सुर्यफुल, ऊस
१०	परळी	०३	कापूस, ऊस, सुर्यफुल	०३	कापूस, सुर्यफुल, ऊस
११	अंबाजोगाई	०४	कापूस, ऊस, सुर्यफुल, भाजीपाला	०७	कापूस, सुर्यफुल, ऊस, फळफळावळ, भाजीपाला

स्त्रोत : संशोधकाने संकलित केले.

सन 2000-01 मध्ये चार पिक संयोग बीड (कापूस, सुर्यफल, ऊस, भाजीपाला) व अंबाजोगाई (कापूस, सुर्यफल, ऊस, भाजीपाला) तालुक्यात तर 2011-12 मध्ये आष्टी (कापूस, सुर्यफल, ऊस, भाजीपाला), पाटोदा (कापूस, सुर्यफल, ऊस, भाजीपाला), वडवणी (कापूस, सुर्यफल, ऊस, मिरची) तालुक्यात दिसून आले. पाच पिक संयोग 2000-01 गेवराई (कापूस, ऊस, भाजीपाला, सुर्यफल, फळफळावळ) आणि माजलगांव (कापूस, सुर्यफल, ऊस, भाजीपाला, फळफळावळ) आणि 2011-12 मध्ये बीड (कापूस, भाजीपाला, ऊस, सुर्यफल, मिरची) केज (कापूस, ऊस, सुर्यफल, मिरची, भाजीपाला) आणि अंबाजोगाई तालुक्यात निर्देशनास आले. सन 2011-12 यावर्षामध्ये सहा पिक संयोग गेवराई (कापूस, ऊस, सुर्यफल, फळफळावळ, भाजीपाला, भुईमुग) आणि माजलगांव (कापूस, ऊस, सुर्यफल, भाजीपाला, भुईमुग) तालुक्यात पहावयास मिळाले. (सारणी क. 2)

निष्कर्ष :

अभ्यासक्षेत्रात ऊस, कापूस, फळे व भाजीपाला, सुर्यफल, इत्यादी नगदी पिकाखालील क्षेत्र वाढत आहे. संशोधनकाळात नगदी पिकाखालील क्षेत्रात 25.65 ने वृद्धि झाली. कापूस हे प्रथम क्रमांकाचे नगदी पिक असून त्यानंतर ऊसाचा क्रमांक लागतो. सन 2000-01 मध्ये आष्टी व शिरूर तालुक्यात एक पिक संयोग निर्देशनास आले. सन 2011-12 मध्ये गेवराई व माजलगांव तालुक्यात सहा पिक संयोग अनुभवास आले.

संदर्भ :

1	Hussain, Msjif	(1990)	“Systematic Agricultural Geography” Rawat Publication, Jaipur PP.128-130
2	Noor, Mahammad	(1992)	“New Dimension in Agricultural Geography” Concept’s International series in Geography No. 4, Concept Publishing company New Delhi PP.113-114
3	Singh, Surender	(1983)	“Dynamic of Cropping pattern in Northern India” New Dimensions as Agricultural Geography, Vol. 5(Editor-Noor Mahammad) P 113
4	Siddiqui M.F.	(1967)	“Combinational Analysis : A Reviews of Methodology” Vol XIV P.83
5	Singh J. and Dhillon S.S.	(2006)	“Agricultural Geography” Tata McGraw Hill Publishing Co. Ltd. New Delhi P 230
6	Socio-Economic Review and District Statistical Abstract (2000-01 and 2011-12) of Beed District.		

Publish Research Article International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper, Summary of Research Project, Theses, Books and Book Review for publication, you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed, India

- * International Scientific Journal Consortium
- * OPEN J-GATE

Associated and Indexed, USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Database
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005, Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.aygrt.isrj.org